

Anna Lía Guðmundsdóttir

Grundarstígsreitur

Fornleifaskráning

Grundarstígur – Skálholtsstígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur

Reykjavík 2016

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 177

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Líska Guðmundsdóttir.

Mynd á forsiðu: Ljósmyndasafn Reykjavíkur LIL 54, ljómyndari A.F. Moeckler Ferryman
1887, hluti úr mynd.

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 177

Reykjavík 2016

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Formáli.....	2
1. Inngangur	3
2. Saga svæðisins	3
3. Skráning menningarminja – Fornleifaskrá.....	7
3.1 Almennt um verndun menningarminja, fornleifa, húsa og mannvirkja	7
3.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa.....	9
3.3 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar.....	10
Reykjavík 181285-5-254.....	11
Reykjavík 181285-5-256.....	11
Reykjavík 181285-5-257.....	12
Reykjavík 181285-5-581.....	13
Reykjavík 181285-5-582.....	13
Reykjavík 181285-5-583.....	14
Reykjavík 181285-5-584.....	14
Reykjavík 181285-5-585.....	14
Reykjavík 181285-5-586.....	15
Reykjavík 181285-5-587.....	15
Reykjavík 181285-5-588.....	16
Reykjavík 181285-5-589.....	16
Reykjavík 181285-5-590.....	17
Reykjavík 181285-5-591.....	17
Reykjavík 181285-5-610.....	18
4. Samantekt.....	19
Heimildaskrá.....	20

Formáli

Hér fer á eftir rannsókn og skrá yfir fornleifar og yngri minjar á deiliskipulagssvæðinu *Grundarstígsreit, staðgreinireit 1.183.3* í Reykjavík. Skráningin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna gerðar deiliskipulags á svæðinu.

Ákvæði um skráningu menningarminja er að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætið fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.¹ Samkvæmt lögunum eru allar fornleifar, hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri friðuð.² Jafnframt er kveðið á um að eigendum: „...húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.“³

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árabil unnið að skráningu fornleifa í Reykjavík en „forsenda þess að geta verndað fornleifar og koma í veg fyrir að framkvæmdaaðilar brjóti óafvitandi lög með því að skemma fornleifar, er að hafa vitneskju um tilvist og staðsetningu fornleifa“.⁴ Fornleifaskráning felur í sér skráningu fornleifa eftir heimildum og yfirborðskönnun en minjar geta einnig leynst undir yfirborði. Þegar fornleifaskráning er unnin fyrir hefðbundið deiliskipulag eru gerðar „auknar kröfur um uppmælingu minja og ítarlegri leit að fornleifum á framkvæmdasvæðum“.⁵

Desember 2016,

María Karen Sigurðardóttir,
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ *Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012*. Tóku gildi 1. janúar 2013.

² *Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012*, 1. kafli, 3. gr. og 7. kafli, 29. gr.

³ *Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012*, 7. kafli, 30. gr.

⁴ Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa. Sótt 10. mars 2016.

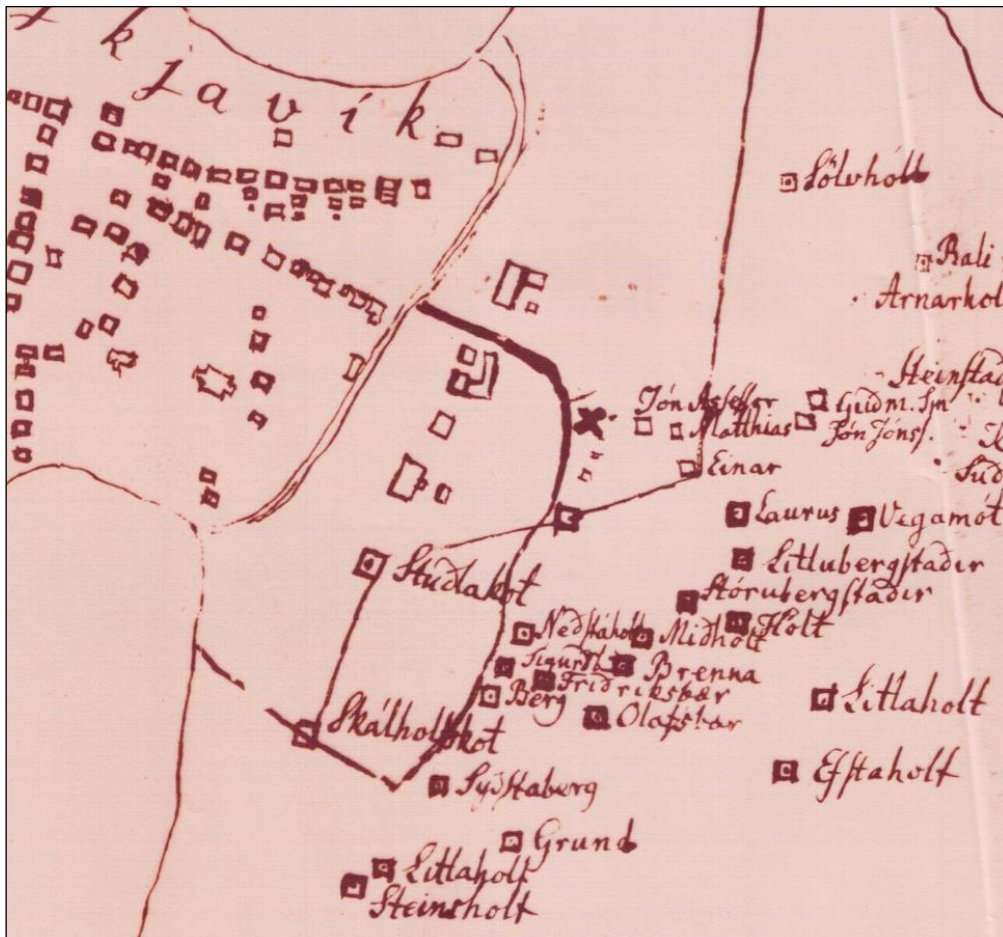
⁵ Skráningarstaðlar fornleifa, 2. Minjastofnun Íslands 2013. Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar. Sótt 10. mars 2016.

1. Inngangur

Borgarsögusafn Reykjavíkur sinnir skráningu fornleifa í Reykjavík. Í þessari skýrslu er greint frá fornleifaúttekt á svæði sem áður tilheyrði jörðinni Reykjavík og afmarkast af Þingholtsstræti, Spítalastíg, Grundastíg og Skálholtsstíg.

2. Saga svæðisins

Svæði það sem hér er til umfjöllunar var í túnjaðri Stöðlakots og Skálholtskots. Þessi kot voru tvær af átta hjáleigum Reykjavíkur um 1700.⁶ Ekki er vitað hvenær Skálholtskot var fyrst byggt en bærinn stóð þar sem í dag eru gatnamót Skálholtsstígs og Laufásvegur. Laufásvegur var áður bæjartröð Skálholtskots, frá Bókhöðustíg að bænum og síðan áfram suður. Tún bæjarins voru bæði fyrir vestan og austan bæjartröðina (Laufásveginn). Að vestan lágu þau með Tjörninni en að austan upp í holtið. Land Skálholtskots var að mestu leyti lagt undir kaupstaðarlóð Reykjavíkur árið 1792 og að fullu undir lögsagnarumdæmið 1806.⁷

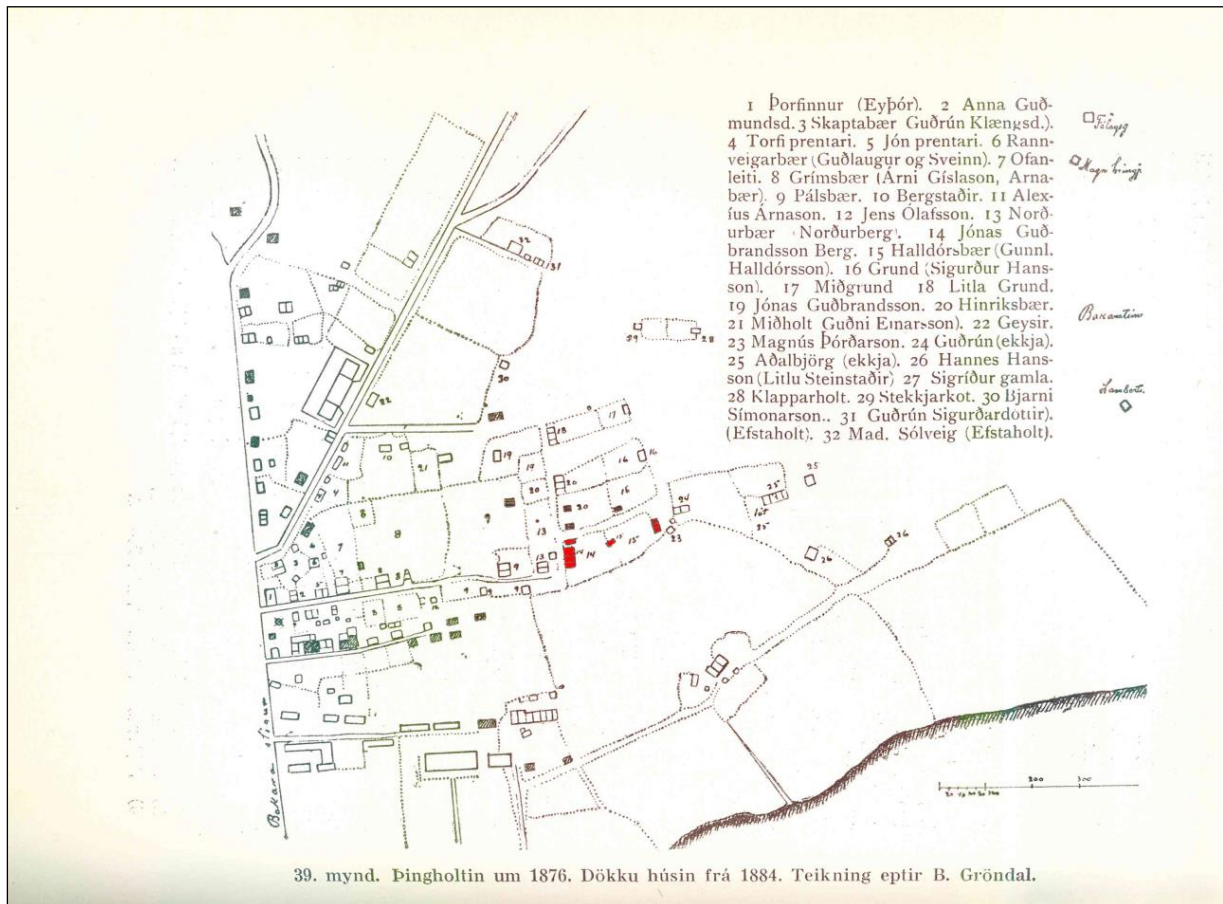
Mynd 1. Kort sem sýnir Reykjavík um 1850. Tjörnin er í vinstra horninu að neðan og Lækurinn rennur frá henni í norðaustur. Túngarður Stöðlakots (Stöðlakots) liggur frá Læknum austur að Þingholtsstræti. Hollenska myllan sem var á horni Bankastrætis og Ingólfsstrætis er merkt með X. Ferhyrningar eru timburhús en torfhús eru sýnd sem ferningur með punkti. Á kortinu sést mikil torfhúsabygð austan túngarðs Stöðlakots og Skálholtskots. Kortið er ekki nákvæmt.⁸

⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: III. bindi, Gullbringu- og Kjósarsýsla, 266.

⁷ Páll Línal: Reykjavík Sögustaður við Sund, 3. bindi, 48.

⁸ Hér tekið eftir: Einar S. Arnalds: Reykjavík Sögustaður við Sund, 4. bindi, 46.

Þegar bærinn stækkaði fór byggðin að teygja sig inn fyrir túngarð Stöðlakots og Skálholtsskots. Í byrjun 19. aldar eða árið 1806 voru fimm bæir við Þingholtsstræti, allir austanmegin götunnar, utan túns. Þegar nýjar lóðir voru teknar í notkun á þessu svæði fengu þær númer og voru skráðar við *Arnarhólsholt*. Lóðir voru jafnan afmarkaðar með grjótgörðum og innan lóðar var oftast kálgarður og smá tún. Torfbæirnir voru af misjöfnum gæðum. Þingholtsstræti hélt áfram að byggjast en árið 1884 var „*Nýi Spítalinn*“ reistur við lóð númer 25.⁹ Byggðin við núverandi *Grundarstíg* reis austan við túngarð Skálholtsskots. Þar stóðu árið 1876 torfbæirnir *Berg* (*Suðurberg*, *Zakaríasbær*, þar sem nú er Grundarstígur 2) og *Halldórsbær* (*Bær*, *Syðsti-Bær*, þar sem nú er Grundarstígur 10), en á milli þeirra var hjallur (sjá mynd 2).¹⁰

Mynd 2. Teikning af Þingholtunum frá árinu 1876 eftir Benedikt Gröndal. Býlin innan Grundarstígreits eru lituð rauð, númer 14 er *Berg* og 15 er *Halldórsbær*. Milli þeirra var hjallur. Bæði stóðu þau austanvið túngarð Skálholtsskots.¹¹

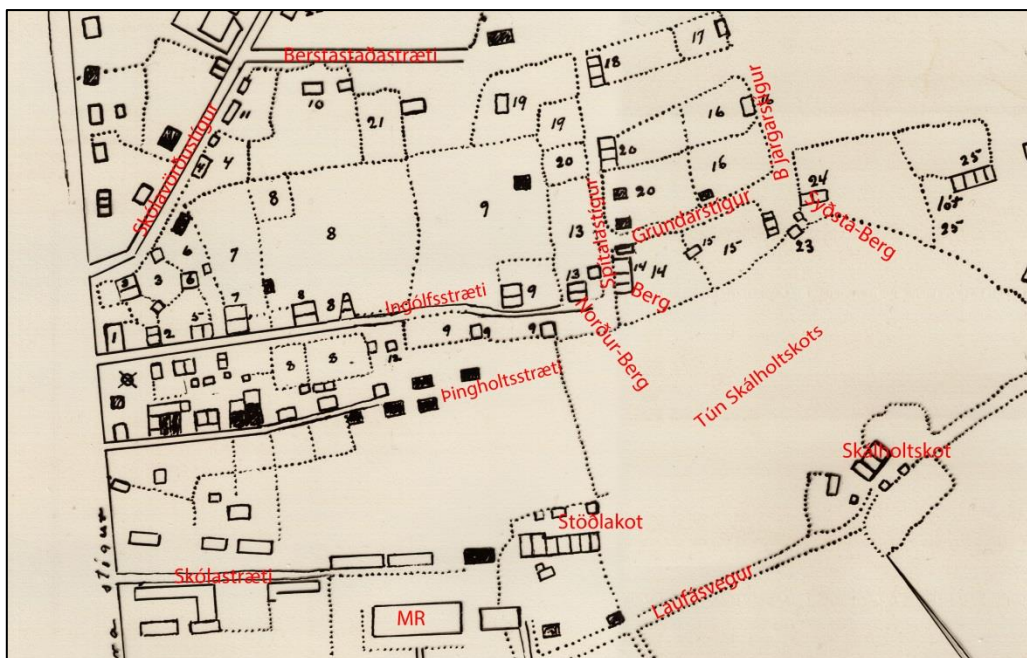
Ef kortið á mynd 2 er skoðað sést hvernig lóðirnar voru afmarkaðar með grjótgörðum á þessum tíma. Grjótið var hreinsað upp úr lóðunum og hús og garðar hlaðnir úr því. Á milli lóðanna voru oft þröngar traðir eða vegir til að komast á milli bæja. Á korti þessu má greinilega sjá hvernig forverar Ingólfsstrætis, Spítalastígs, Grundarstígs og hluta af Bjargarstíg eru komnir sem traðir milli bæjanna *Norður-Bergs*, *Bergs* og *Syðsta-Bergs*. Gatnakerfið í dag dregur því dóm af þessu gamla traðakerfi. „Segja má að gatnakerfið á þessum slóðum nú til dags, sem ókunnugum þykir nokkuð ruglingslegt, fylgi nákvæmlega þessu gamla traðakerfi sem myndaðist án formlegs skipulags“ (sjá mynd 3).¹²

⁹ Jón Helgason: *Reykjavík 1786–1936*, 59 — Jón Helgason: *Þegar Reykjavík var 14 vetra*, 19.

¹⁰ Jón Helgason: *Reykjavík 1786–1936*, 62.

¹¹ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*, seinna bindi, teikning eftir Benedikt Gröndal, 140.

¹² Guðjón Friðriksson: *Þingholtin*. Vefslóð: <http://www.hannesarholt.is> → Sögulegur fróðleikur → Þingholtin - Grein eftir Guðjón Friðriksson. Sótt 13.03.2016.

Mynd 3. Hluti af teikningu af svæðinu frá árinu 1876 eftir Benedikt Gröndal. Búið er að bæta inn götuheitum og sést þá hvernig gatnakerfið hefur þróast út frá gömlu leiðunum/tröðunum sem lágu á milli bæjanna.¹³

„Talið er að torfbærinn *Berg* hafi verið reistur árið 1833 á núverandi lóð Grundarstígs 2 (5-254). Fyrsti eigandi hans var Erlendur Runólfsson, sonur Runólfs Klemenssonar í *Lækjarkoti*. Árið 1856 eignaðist Zakarías Árnason bæinn en hann var giftur dóttur Erlends, Sigríði. Eftir það var bærinn gjarnan nefndur *Zakaríasbær*. Zakarías var rennismiður og þekktur fyrir vel gerða rokka. Hann stundaði einnig sjóinn og var garðhleðslumaður mikill. Börn Zakaríasar og Sigríðar voru vegavinnustjórnarnir Árni og Erlendur, Magnús bókhaldari og Ingibjörg, eiginkona Stefáns Kr. Bjarnasonar skipstjóra. Árið 1856 byggði Zakarías hjall á lóð sinni (5-583) og árið 1879 fékk Zakarías leyfi til að byggja bæinn upp að nýju, hann byggði nýtt steinhlaðið hús 12 x 10 x 5 1/2 ál auk geymsluhúss 5 x 5 álnir virt árið 1882. Zakaríasbær var rifinn árið 1928 til að rýma fyrir núverandi húsi á lóðinni.“¹⁴ Árið 1906 reistu Stefán Kr. Bjarnason og Ingibjörg Zakaríasardóttir hús á lóðinni Grundarstíg 6 (áður Grundastígur 4) og stendur það enn. Nú er það merkt *Berg*. Árið 1884 var sjúkrahúsið reist við Þingholtsstræti 25. Það er byggt úr landi Bergs og er elsta húsið sem nú stendur innan þessa reits. Byggingarleyfið var veitt árið 1882 og í virðingu frá júlí 1884 segir að húsið sé byggt við tilvonandi framhald á Þingholtsstræti. Húsið er tvílyft timburhús, múrað í binding. Á sömu lóð var einnig reist árið 1885 líkhús úr bindingi en það var síðar rífið (1985).¹⁵ Enn í dag má þó sjá grunn líkhússins (5-257) austan við húsið við Spítalastíg.

Þar sem í dag er lóðin Grundarstígur 10 var reistur torfbær sem nefndur var *Bær* (5-256). Ekki er vitað með vissu um byggingarár hans, en hann var byggður fyrir árið 1836. Fyrsti eigandi hans var Arnlfjótur Jónsson. Bærinn var sagður standa fyrir ofan túngarð Skálholtskots. Halldór Halldórsson keypti bæinn árið 1836 og var bærinn nefndur *Halldórsbær* eftir það. Árið 1889 var bærinn nefndur *Syðstibær* en þá bjó ekkja Halldórs, Margrét Guðmundsdóttir þar. Hún seldi Jóni Jenssyni bæinn og mikla lóð.¹⁶ Samkvæmt manntali 1890 er Margrét Guðmundsdóttir ásamt þremur börnum sínum skráð þar áfram til heimilis auk fjölskyldu Guðmundar Guðmundssonar og Erlends Zakaríassonar, eða samtals ellefu manns.¹⁷ Árið 1897 fær Jón Jensson yfirdómari leyfi til að byggja hús á lóðinni innan

¹³ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*, seinna bindi, teikning eftir Benedikt Gröndal, 140. Götuheiti og bæjamöfn sett inn af ALG.

¹⁴ Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun, Grundarstígur – Skálholtsstígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur*, 11 — Jón Helgason: *Reykjavík 1786–1936*, 62 — Guðjón Friðriksson: „Á slóðum Grundarbæjanna í Reykjavík“, *Lesbók Morgunblaðsins*, 6. október 1990, 8 — Borgarskjalasafn: Aðf. 751–757. Brunatrygging húsa 1896–1943; Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Grundarstíg 2.

¹⁵ Borgarskjalasafn: Aðf. 751–757. Brunatrygging húsa 1896–1943; Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Þingholtsstræti 25 (B/1581).

¹⁶ Borgarskjalasafn: Aðf. 751–757. Brunatrygging húsa 1896–1943; Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Þingholtsstræti 27 (B/1582).

¹⁷ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns: Vefslóð: <http://manntal.is> → Leit: 1880, 1890, 1901/2, 1890.

Skálholtskotstúns eða 5 álnir frá lóð Syðstabæjar. Þetta hús verður síðar Þingholtstræti 27 (5-588). Það stóð að mestu óbreytt fram til ársins 1975 er það skemmdist mikið af bruna. Árið 1978 var það hús flutt yfir götuna og endurgert og er nú númer 28 við Þingholtsstræti.

Mynd 4. Svæðið á korti Benedikts Gröndal frá 1887. Þingholtsstræti 25, *Spítalinn*, er litaður rauður.¹⁸

Þau hús sem risu síðar við Þingholtsstrætið voru: geymsla á lóð Þingholtsstrætis 25 (5-587), hænsnahús (5-589 og 5-586) og geymsla og salerni á lóð Þingholtsstræti 27. Þessi hús eru öll horfin, en koma fram á kortum frá árunum 1902 og 1915.

Mynd 5. Séð til vesturs frá Skólavörðuholti árið 1887. Farsóttarhúsið, tvílyft hús við Þingholtsstræti 25, stendur hæst, hægra megin í röð við það er Líkhúsið, steinhúsið Zakaríasbær, timburhúsið Spítalastígur 2 og Efstibær, Spítalastígur 4.¹⁹

Gatan Grundarstígur fær nafn sitt af Grundarbæjunum sem stóðu allir austan við Grundarstíg, en þeir eru ekki til umfjöllunar hér.

¹⁸ Benedikt Gröndal: Hluti af korti af Reykjavík 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

¹⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: LIL 54. Ljósmyndari A. F. Moeckler Ferryman..

3. Skráning menningarminja – Fornleifaskrá

3.1 Almennt um verndun menningarminja, fornleifa, húsa og mannvirkja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer ráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu.²⁰ Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirvöld þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar fongripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

²⁰ Lög um menningarminjar 2012 - nr. 80 - 29. júní, 2. kafli. 7. gr. Samkvæmt forsetaúrskurði um skiptingu stjórnarmálefna milli ráðuneyta fer Forsætisráðuneytið nú með málefni menningararfs og tók skrifstofa menningararfs til starfa 1. febrúar 2014. Vefur Forsætisráðuneytis. Vefslóð: <http://www.forsaetisraduneyti.is> → Verkefni → Menningararfur. Sótt 10. febrúar 2016.

- a. búsetulandslag, skruðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhusa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Byggingararfur er skilgreindur í 4. gr. og teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi til byggingaarfs þjóðarinnar:

- a. stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsabyrpingar og götumyndir,
- b. kirkjur og bænhus, ásamt tilheyrandi mannvirkjum, svo sem klukkuturnum, garðhleðslum og sáluhliðum, klaustur, samkomuhús, skólahús og nánasta umhverfi þeirra, aðrar opinberar byggingar, íþróttamannvirki og sundlaugar,
- c. brýr og hvers konar samgöngumannvirki, virkjanir, stíflur, dælustöðvar og önnur orkumannvirki, hafnarmannvirki, vind- og vatnsmyllur, vitar, slippir, hjallar, manngerðir hellar og réttir.

Nánari ákvæði um verndun og varðveislu húsa og mannvirkja er að finna í 29. gr. laganna og samkvæmt henni eru öll hús og mannvirki sem eru 100 ára eða eldri friðuð:

Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Um verndun annarra húsa og mannvirkja sem ekki ná 100 ára aldri er kveðið á í 30. gr.:

Eigendum húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Eitt markmið skráningar menningarminja, þar á meðal fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalaus. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

3.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík. **Fornleifaskrá Reykjavíkur** var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2016) eru um 3000 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa. Borgarsögusafn skráir allar fornleifar í Sarp – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum eins og jarðaskipting var um 1835-1845. Minjarnar fá þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignamat ríkisins úthlutar, næst kemur númer jarðarinnar samkvæmt Jarðabók Johnsens frá 1847 og þriðja talan er síðan hlaupandi tala innan jarðarinnar.

Við fornleifaskráningu er rýnt í örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir sem eiga við, auk þess sem vettvangsskoðun fer fram. Eldri minjastaðir kunna að hafa raskast eða jafnvel eyðst vegna seinni tíma framkvæmda en fornleifar geta þó enn leynst í jörðu og ætti því að sýna aðgát við jarðrask nálægt minjastöðum.

Við skráningu menningarminja eru sögu jarðarinnar gerð skil og varpað ljósi á þætti sem gefa upplýsingar um sögu byggðar og búskapar í nágrenninu. Þá er tegundum og hlutverki minja lýst. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem „heimild“, en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu. Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa.

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (strekkt) á gildandi skipulagsuppdraetti sem sóttir eru í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og minjarnar hnúttsettar sem punktar í kerfinu ISN 93.²¹

Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Minjaflokkar

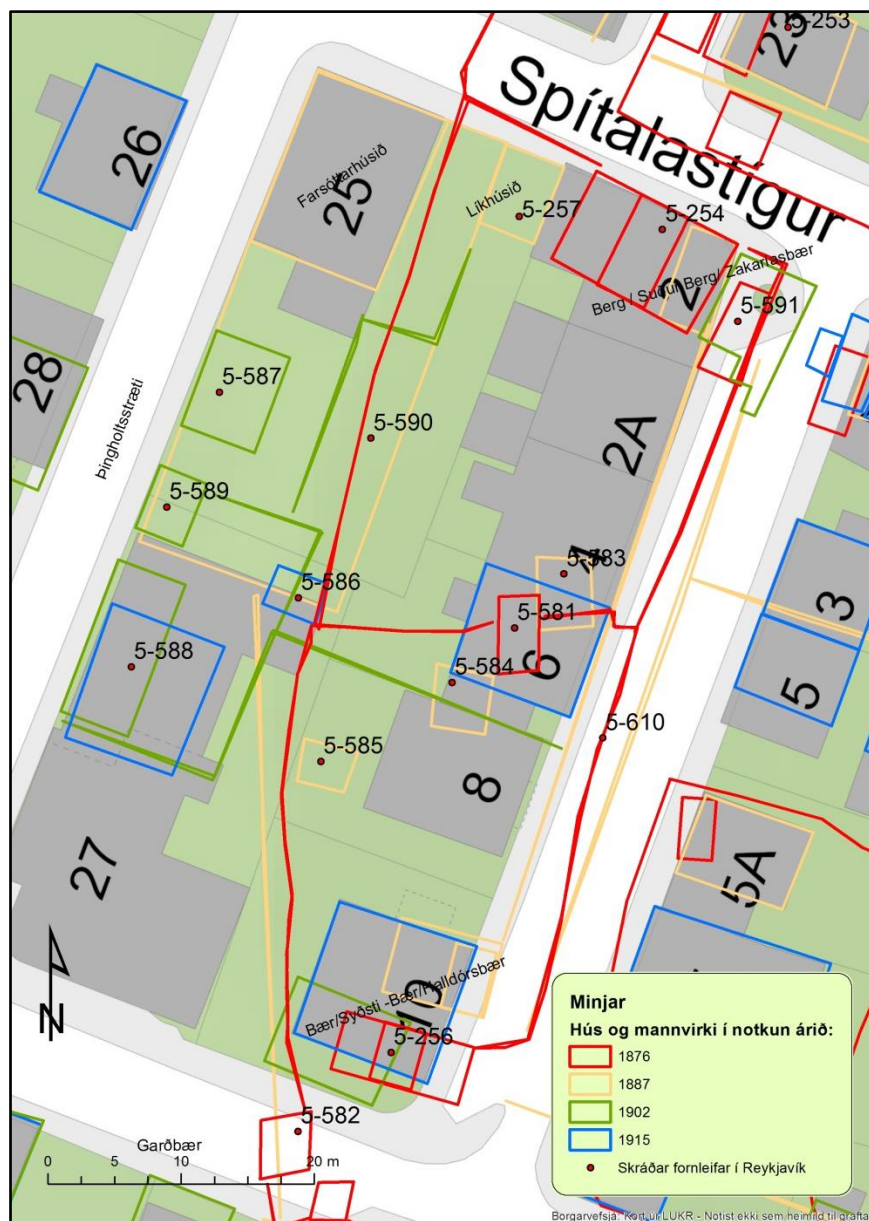
Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	Rauður
2	Minjar frá 1917-1930	Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	Blár

²¹ Vefur: Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>.

3.3 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar

Í þessari fornleifaskrá er greint frá skráðum fornleifum á hluta af jörðinni Reykjavík eða á því svæði í Þingholtunum sem er á milli Þingholtsstrætis, Spítalastígs, Grundarstígs og Skálholtsstígs, sjá mynd 5. Umrætt svæði er í túnjaðri Skálholtskots sem var ein af hjáleigum Reykjavíkur. Elstu heimildir um Skálholtskot eru frá byrjun 18. aldar en trúlega er byggð þar mun eldri. Á svæðinu þróaðist byggð austan túngarðs Skálholtskots á fyrri hluta 19. aldar. *Berg* er byggt um 1833 (þar sem nú er Grundarstígur 2) og *Bær* líklega öllu fyrr (þar sem nú er Grundarstígur 10), síðar kemur byggðin við Þingholtsstræti austan Spítalastígs á síðri hluta 19. aldar. Svæðið var fyrr á öldum notað sem tún og beitiland.

Þær minjar sem eru þekktar á svæðinu hafa verið staðsettar eftir gömlum kortum og staðsetning leiðrétt miðað við heimildir.

Mynd 6. Á kortinu eru þau mannvirki (fornleifar) sem þekkt eru á skipulagssvæðinu. Litirnir gefa til kynna hvenær mannvirkin voru fyrst í notkun (grunnur úr LUKR).

Reykjavík 181285-5-254

Númer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-254	Berg Suður Berg Zakaríasbær Grundarstígur 2	Torfbær	Heimild	1833-1879	357164	407974	12	7,6	Ómetið	Já

Staðhættir: Á núverandi lóð Grundarstígs 2. Árið 1833 er lóð bæjarins mæld út, mælt er frá túngarði Stöðlakots 54 ál. í austur, lóðin er fyrir sunnan bæinn „Holt“. Seinna kemur fram að þessi lóð sé við Skálholtstúngarð.²² Þar reisti Erlendur Runólfsson torfbæ árið **1833** eða því sem næst. Þessi bær var í upphafi nefndur *Berg*. Árið **1856** eignaðist Zakarías Árnason bæinn. Eftir það var hann gjarnan nefndur *Zakaríasbær*. Zakarías var rennismiður og þekktur fyrir vel gerða rokka. Hann stundaði einnig sjóinn og var garðhleðslumaður mikill. Árið **1856** fékk Zakarías leyfi til að byggja hjall á lóðinni (5-583).²³ Á uppdrætti frá **1874** er Berg þriggja bursta bær austan við túngarð Skálholtskots. Bærinn snýr í austur-vestur og framhlið hans snýr þá að núverandi Spítalastíg. Árið 1880 var byggður steinbær austan við bæinn (5-591) með sama nafni.²⁴

Lýsing: Torfbærinn var þriggja bursta bær, um 12 x 7,6 m að stærð og snéri bæjarhlaðið eins og Spítalastígur.²⁵

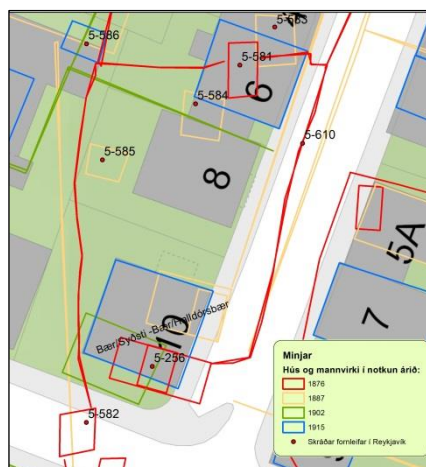
Mynd 7. Torfbærinn var þar sem í dag er húsið Grundarstígur 2, merktur með rauðu.

Reykjavík 181285-5-256

Númer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-256	Bær Halldórsbær Syðstibær Grundarstígur 10	Torfbær	Heimild	1830-1914 1836 1889	357147	407924	10	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Lóðin að Grundarstíg 10 var áður hluti af lóð Þingholtsstrætis 27. Sú lóð tilheyrði áður Skálholtstúni en hluti hennar var fyrir utan túngarð. Þar stóð árið 1836 torfbær sem nefndur var Bær (eða Arnarhólskot 12) en fyrsti eigandi hans var Arnljótur Jónsson. Ekki er vitað með vissu um byggingarár hans. Bærinn var sagður standa fyrir ofan túngarðinn í Skálholtskoti. Halldór Halldórsson keypti bæinn auk kálgarðs og hjalls árið 1836 og var bærinn þá nefndur Halldórsbær eftir það. Eftir að Halldór Halldórsson deyr kaupa synir hans Guðmundur og Gunnlaugur eignina úr dánarbúi árið 1869. Árið 1876 býr í húsinu Gunnlaugur Halldórsson. Bærinn er merktur inn á kort frá árinu 1876 eftir Benedikt Gröndal. Árið 1889 var bærinn nefndur Syðsti-Bær en þá bjó í bænum ekkja Gunnlaugs, Margrét

Guðmundsdóttir. Árið 1897 keypti Jón Jensson yfirdómari

Mynd 8. Kortið sýnir staðsetningar húsa á horni Grundarstígs og Skálholtsstígs.

²² Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Grundarstíg 2 (B/860).

²³ Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir, *Húsakönnun, Grundarstígur – Skálholtsstígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur*, 11.

²⁴ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Grundarstíg 2 (B/860).

²⁵ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

bæinn og alla lóðina sem þá var nefnd Þingholtstræti 27. Jón Jensson seldi Hannesi Hafstein suðausturhluta lóðar sinnar (auk Syðsta-Bæjar). Bærinn er merktur inn á kort frá árinu 1902 en Hannes hlýtur að hafa látið rífa hann áður en hann lét byggja það hús sem nú stendur á lóðinni árið 1915, þó að það komi ekki fram í útteknum.²⁶

Lýsing: Torfbærinn var þriggja bursta og sneri í austur-vestur. Bærinn var um 10 x 4 m að stærð.²⁷ Hluti af honum gæti verið eftir í götunni austan við Grundarstíg 10.

Reykjavík 181285-5-257

Númer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-257	Líkhús Þingholtsstræti 25	Bindingsverk	Gólfplata	1885-1985	357153	407977	6,28	5	Gott	Nei

Staðhættir: Líkhúsið stóð austan við spítalann að Þingholtsstræti 27 sem síðar var nefndur Farsóttarhúsið. Árið 1884 seldi Zakarías Árnason hluta af lóð sinni til spítalans.²⁸ Líkhúsið var reist á spítalalóðinni árið 1885 úr bindingi en rífið árið 1985. Það kemur fram sem geymsluhús á korti frá 1887 eftir Benedikts Gröndal. Um aldamótin 1900 hafði Læknaskólinn aðsetur í Farsóttarhúsinu og þá fóru fram krufningar í líkhúsinu. Þar var meðal annarra krufinn

Mynd 9. Leifar af grunni og gólfplásum líkhússins (5-257) við Spítalastíg.

Þórður Malakoff en margar sögur eru til um krufningar í þessu húsi.²⁹ Húsið sést á mynd 5, sem er hluti af ljósmynd sem tekin var 1887.

Lýsing: Þegar húsið var rífið 1985 var gólfplatan skilin eftir. Sýnilegar eru gólfplisar á hluta gólfsins. Samkvæmt virðingu var líkhúsið byggt úr bindingi sem múrað var inn í, klætt að utan með borðum og þiljað að innan. Á því var járnþak á langböndum. Húsið var að lengd 10 ál. (6,28m), breidd 8 ál. (5m), hæð 4 ál. (2,5m). Í því voru tvö herbergi. Gólfplata hússins er enn á sínum stað og er aðeins hærri en lóðin, en þrjár tröppur eru upp á gólfið að sunnan.

²⁶ Benedikt Gröndal, Kort af Reykjavík 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur — Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur, Skálholtsstígur, Þingholtsstræti, Spítalastígur*, 32 — Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Þingholtsstræti 27 (B/1582) — Mannatalsvefur Þjóðskjalasafns. Vefslóð: <http://manntal.is>.

²⁷ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

²⁸ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Grundarstíg 2 (B/860).

²⁹ Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur. — Borgarskjalasafn: Aðf. 751–757. Brunatrygging húsa 1896–1943, 13.08.1884, br.nr. 1581; Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Þingholtsstræti 25(B/1582) — „Á göngu með Guðjóni um Þingholtsstræti“, *Helgarpósturinn*, 18.02.1988, 35–36.

Reykjavík 181285-5-581

Númer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-581	Hjallur Grundarstígur 6	Hjallur	Heimild	1856-1887	357157	407947	6	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Þar sem í dag er Grundarstígur 6 var áður hjallur. Samkvæmt skjölum byggingarnefndar er Zakaríusi Árnasyni, þá eiganda Bergs (Grundarstígs 2), leyft að byggja hjall 22. september 1856 og veitt viðbótarlóð sunnan við lóð sína, 5 ál. frá N - S og 21 ál. frá V - A og nær þetta stykki að norðanverðu ofan að kálgarði sem Zakaríus á.³⁰ Á korti frá árinu 1876 eftir Benedikt Gröndal, er hjallur á þessu stað merktur númer 15. Samkvæmt því tilheyrði hann þá Halldórsbæ, sem var þar sem í dag er Grundarstígur 10. Á korti frá 1887 eru tveir hjallar á svipuðum slóðum. Árið 1906 er Stefáni Kr. Bjarnasyni leyft að byggja hús á lóðinni, *Stefánshús*. Hann hafði nokkrum árum áður eða 1897 keypt Berg eða Zakaríasbæ og lóðina sem þeim bæ tilheyrði af ekkju Zakaríasar, Sigríði Erlendsdóttur.³¹ Í dag er Grundarstígur 6, *Stefánshús*, merkt *Berg*.

Mynd 10. Hluti af korti Benedikts Gröndal frá árinu 1874. Umræddur hjallur er merktur með tölunni 15 en númer 14 er Berg.

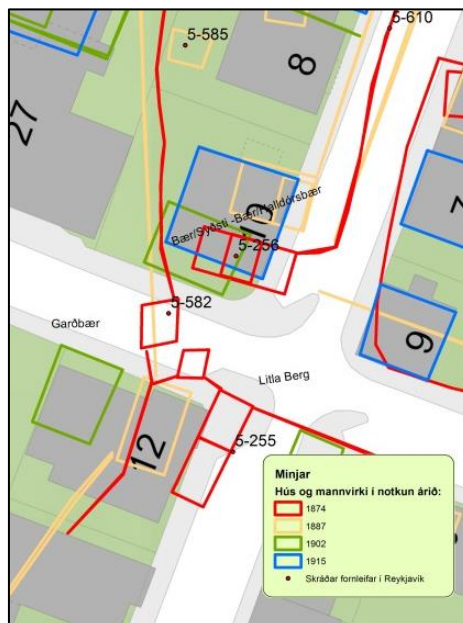
Lýsing: Hjallurinn var 6 x 3m að stærð og búið er að reisa hús á því svæði þar sem hann stóð.

Reykjavík 181285-5-582

Númer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-582	Garðbær Skálholtstígur	Torfbær	Heimild	1876 1906	357142	407908	4	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Nálægt því þar sem nú eru gatnamót Grundarstígs og Skálholtsstígs var torfbær. Hann var nefndur *Garðbær*. Hann er merktur inn nr. 23 á kort eftir Benedikt Gröndal frá árinu 1876. Þá býr í bænum Magnús Þórðarson.³² Engar aðrar upplýsingar finnast um þennan bæ.

Lýsing: Bærinn hefur verið um 4 x 4 m að stærð og trúlega ein burst. Líklega má finna leifar af þessu húsi í götunni.

Mynd 11. Torfbærinn Garðbær (5-582) er í götustæði Skálholtsstígs, vestan við Grundarstíg.

³⁰ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B) fyrir Grundarstíg 2(B/860).

³¹ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

³² Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

Reykjavík 181285-5-583

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-583	Grundarstígur 4	Hjallur	Heimild	1887 1906	357156	407951	5	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Á lóðinni Grundarstíg 4 var hjallur sem er merktur inn á kort frá 1887 eftir Benedikt Gröndal.³³ Hjallurinn hefur trúlega tilheyrt Bergi/Stórabergi/Zakaríasbæ (Grundastíg 2).

Lýsing: Hjallurinn var 5 x 4 m og snéri í norður-suður. Búið er að reisa hús á þessum stað þar sem hjallurinn stóð.

Mynd 12. Hjallur (5-583) var þar sem í dag er Grundarstígur 4.

Reykjavík 181285-5-584

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-584	Grundarstígur 6	Hjallur	Heimild	1887- 1906	357148	407942	4	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Á lóðinni Grundarstíg 6 var hjallur sem er merktur inn á kort frá 1887 eftir Benedikt Gröndal.³⁴ Hjallurinn hefur trúlega tilheyrt Bæ/Halldórsbæ/Syðstabæ (Grundastíg 10), sjá mynd 12.

Lýsing: Hjallurinn var 5 x 4 m og snéri í norður-suður. Búið er að reisa hús á þessum stað þar sem hjallurinn stóð.

Reykjavík 181285-5-585

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-585	Grundarstígur 8	Hjallur	Heimild	1887 1906	357138	407936	5	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Á lóðinni Grundarstíg 8 var hjallur árið 1887 samkvæmt korti eftir Benedikt Gröndal.³⁵ Hjallurinn hefur trúlega tilheyrt Bæ/Halldórsbæ/Syðstabæ (Grundastíg 10), sjá mynd 12.

Lýsing: Hjallurinn var 8 x 5 m að stærð og snéri í austur-vestur. Hugsanlega má finna leifar af þessu mannvirki á lóðinni.

³³ Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík frá 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

³⁴ Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík frá 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

³⁵ Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík frá 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Reykjavík 181285-5-586

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-586	Þingholtsstræti 27	Geymsla	Heimild	1902- 1927	357136	407949	5	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Á lóðinni Þingholtsstræti 27 var geymsluskúr. Hann er merktur inn á kort frá 1915-18. Hann var byggður árið 1902, en þá er fengið leyfi til að byggja geymsluhús á lóðinni, samkvæmt skjölum byggingarnefndar. Í skúrnum var hæsnahús, geymsla og salerni.³⁶

Lýsing: Húsið var 6,3 x 5 x 3,5 ál að stærð eða 4,2 x 3,4 m og 2,3 m á hæð. Hugsanlega er leifar af þessu húsi að finna á lóðinni.

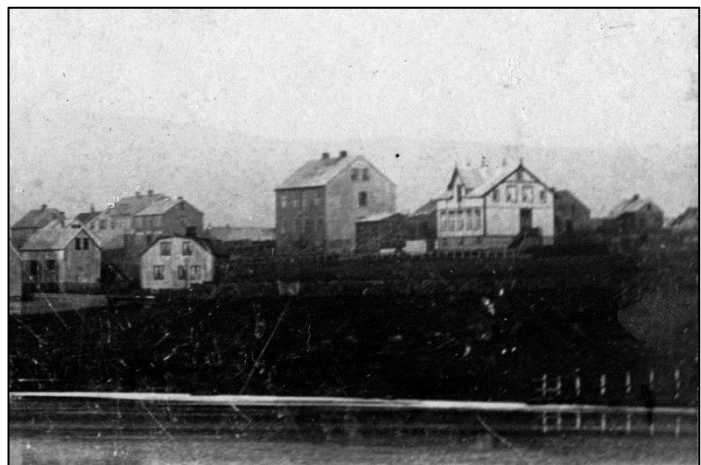
Mynd 13. Geymsla (5-586) á lóð Þingholtsstrætis 27.

Reykjavík 181285-5-587

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-587	Þingholtsstræti 25	Geymsla	Heimild	1893- 1920	357130	407964	5	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Á lóðinni Þingholtsstræti 25 var reist geymsla. Geymslan er merkt inn á kort frá árinu 1902. Í Húsaskrá Reykjavíkur kemur fram að á sjúkrahússlóðinni hafi verið einlyft hús sem var geymsla, byggð árið 1893 og rifin 1920.³⁷ Líklega er um að ræða hús sem sést sunnan við Farsóttarhúsið á ljósmynd frá 1889-90, sjá mynd 14.³⁸

Lýsing: Húsið var 5 x 4 m að stærð, úr timburbindingi, og var notað sem geymsla. Hugsanlega er leifar af þessu húsi að finna á lóðinni.

Mynd 14. Geymsla (5-587) á lóðinni Þingholtsstræti 25, á milli Farsóttarhússins og Þingholtsstrætis 27. Myndin er tekin 1889-90.

³⁶ Borgarskjallasafn: Skjöl byggingarnefndar fyrir Þingholtsstræti 28 (áður 27) (B/1582).

³⁷ Borgarsögusafn: Húsaskrá Reykjavíkur, Þingholtsstræti 25.

³⁸ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: GOE 030, hluti úr ljósmynd. Ljósmyndari Guðmundur O. Eiríksson.

Reykjavík 181285-5-588

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-588	Þingholtsstræti 27	Íbúðarhús	Heimild	1897- 1978	357130	407964	5	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1897 kaupir Jón Jenson yfirdómari lóðina Þingholtsstræti 27. Innan hennar var torfbærinn Bær (Halldórsbær/Syðstibær, síðar Grundarstígur 10). Jón var bróðursonur Jóns Sigurðssonar forseta. Hann fékk byggingarleyfi fyrir nýju húsi á Skálholtskotstúni árið 1897. Það var virt í fyrsta sinni ágúst 1898. Húsið var einlyft timburhús með kvisti og kjallara. Það var klætt með timbri en með járn á austurhlið og suðurgafli. Smávægilegar breytingar voru gerðar á húsinu í gegnum tíðina, en árið 1975 kom upp eldur í því og árið 1978 var það flutt yfir götuna á lóð númer 28 við Þingholtsstræti.³⁹

Lýsing: Húsið var um 12 x 10 m að stærð. Búið er að byggja annað hús á lóðinni.

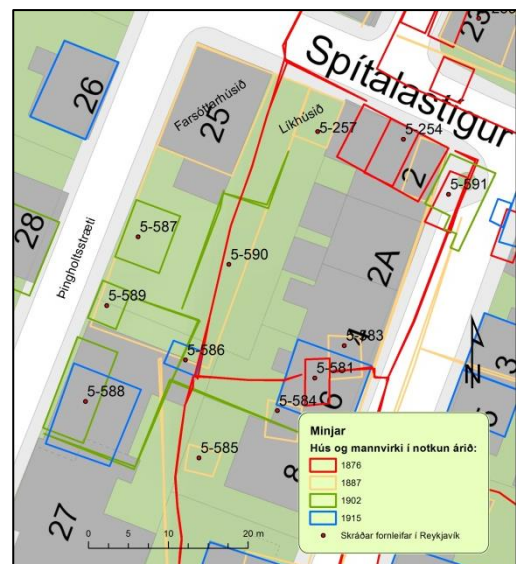
Mynd 15. Þingholtsstræti 28, sem stóð áður hinum megin við götuna og var þá númer 27.

Reykjavík 181285-5-589

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-589	Þingholtsstræti 27	Geymsla Salerni Hænsnahús	Heimild	1903	357127	407956	5	3,7	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Á lóðinni Þingholtsstræti 27 var lítill skúr. Hann er mældur inn á kort frá árinu 1902. Árið 1899 var gefið leyfi fyrir útihýsi á lóðinni. Það var úr bindingi og klætt með jarnþaki. Í því var hænsnahús, geymsla og salerni.⁴⁰

Lýsing: Stærð: 6,3 x 5 x 3,5 ál. eða 10 x 3,1 m og 2,1 m á hæð. Húsin voru óbreytt skv. virðingu árið 1918.⁴¹ Hugsanlega eru leifar af þessu húsi á lóðinni.

Mynd 16. Geymsluhús 5-589 á lóð Þingholtsstrætis 27.

³⁹ Borgarsögusafn: Húsaskrá Reykjavíkur, Þingholtsstræti 27 og Þingholtsstræti 28 (áður 27) —Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur, Skálholtsstígur, Þingholtsstræti, Spítalastígur*, 39.

⁴⁰ Borgarsögusafn: Húsaskrá Reykjavíkur, Þingholtsstræti 27.

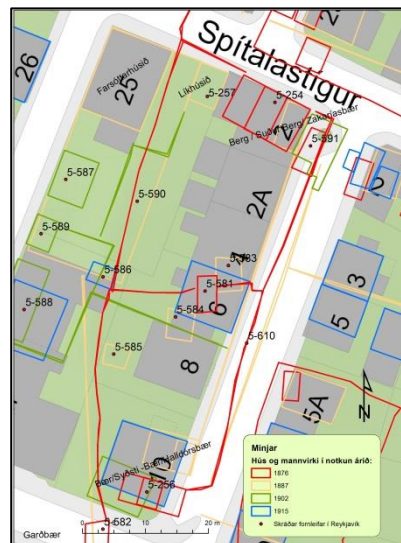
⁴¹ Borgarsögusafn: Húsaskrá Reykjavíkur, Þingholtsstræti 27.

Reykjavík 181285-5-590

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-590	Þingholtsstræti 25-27 Grundastígur 8-10	Túngarður	Heimild	1700	357127	407956	78	1	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Hluti af túngarði Skálholtsskots lá austan við Farsóttarhúsið, Þingholtsstræti 25 og vestan við Berg (Grundarstíg 2) í suður í átt að Grundarstíg 10, vestan við Bæ, Syðsta -Bæ eða síðar Halldórsbæ. Garður þessi afmarkaði hluta af austurtúni Skálholtsskots (5-112).⁴² Við hann tengdist síðan þvergarður sem skipti tünnum/lóðum Bergs og Bæjar en annar túngarður austar afmarkaði túnin eða lóðir þeirra við tröðina (5-610) sem síðar varð Grundarstígur.

Lýsing: Garðurinn var um 74 m á lengd og um 1 m á breidd. Trúlega er leifar af þessum garði að finna á lóð Þingholtsstrætis 25.

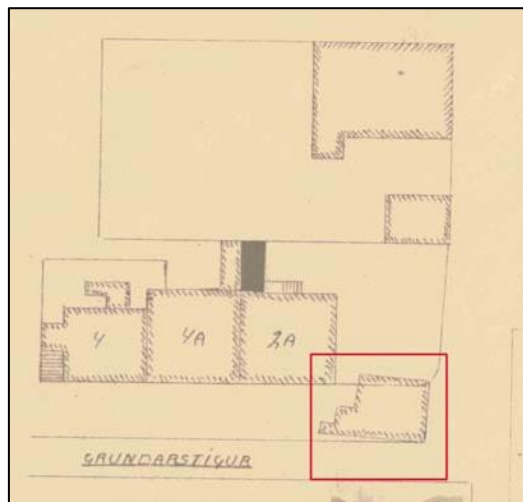
Mynd 17. Túngarður Skálholtsskots (5-590), merktur með rauðu og liggur í norður-suður í gegnum allan reitinn.

Reykjavík 181285-5-591

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-591	Berg Zakaríasbær	Steinbær	Heimild	1880- 1928	357173	407971	78	1	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Hús var austan við torfbæinn Berg og stóð þar sem í dag er gangstéttin austan við Grundarstíg 2, sjá mynd 16. Á korti Benedikts Gröndal sem sýnir Reykjavík árið 1887 er Zakaríasbær merktur inn sem steinhlaðinn.⁴³ Árið 1879 fékk Zakarías leyfi til að byggja bæinn upp sem nýtt steinhlaðið hús sem var virt á lóðinni árið 1880. Það var með hellubaki. Árið 1918 var húsið virt á ný og var þá eigandi þess Magnús Jónsson lyfsalaþjónn. Húsið var þá fullgert og óbreytt að stærðum en kominn innngönguskúr úr bindingi við það. Steinbærinn var rifinn árið 1928 til að rýma fyrir núverandi húsi á lóðinni. Árið 1887 er tekin ljósmynd af þessu húsi, sjá mynd 19.⁴⁴

Lýsing: Húsið hefur verið um 7 x 3 m að stærð og snúið í norður-suður.⁴⁵ Trúlega er leifar af þessu húsi að finna í gangstétt og götustæði Grundarstígs.

Mynd 18. Steinbær á horni Grundarstígs og Spítalastígs.

⁴² Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

⁴³ Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

⁴⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: LIL 54, hluti úr stærri mynd. Ljósmyndari A. F. Moeckler Ferryman.

⁴⁵ Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur – Skálholtssígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur*, 38 — Jón Helgason: *Reykjavík 1786–1936*, 62 — Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarfulltrúa (B) fyrir Grundarstíg 2 (B/860).

Mynd 19. Horft í vestr frá Skólavörðuholti niður í Þingholt. Farsóttarhúsið er á horni Þingholtsstrætis og Spítalastígs. Austan við spítalann er líkhúsið og þar fyrir austan er Zakariásbær, þá orðinn steinbær. Austan við hann er hús sem var á lóð Spítalastígs 2 og síðan Efstibær austast.⁴⁶ Litlu torfhúsin sem eru fremst á myndinni gætu verið tveir af Grundarbæjunum.

Reykjavík 181285-5-610

Númer	Sérheiti Staðsetning	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-610	Grundarstígur 2-10	Túngarður	Heimild	1830	357159	407938	64	1	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Túngarður Bergs (Grundarstígur 2) og Bæjar (Grundastígur 10) lá vestan megin við Grundarstíginn. Þessi garður hefur verið hlaðnir eftir að þessi býli voru reist utan við túngarð Skálholtsskots. Garðurinn er merktir inn á kort Benedikts Gröndal frá árinu 1876.⁴⁷ Þessi garður er hluti af vestari vegg í bæjartröð að Bæ, Garðbæ, Björnsbæ og Suður-Bergí sem allir voru nálægt gatnamótum Grundarstígs og Bjargarstíg. Þessi tröð er forveri Grundarstígs og útskýrir gatnaskipulagið á þessu svæði.

Lýsing: Garðurinn var um 64 m á lengd og 1 m á breidd. Ekkert sést nú af túngarðinum, en gatan Grundarstígur liggur samsíða þeim. Trúlega er að finna leifar þessa garða í gangstétt eða götu Grundarstígs.

Mynd 20. Túngarður (5-610) lá vestan megin við Grundarstíginn, hér merktur inn með rauðum lit.

⁴⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: LIL 54, hluti úr stærri mynd. Ljósmyndari A. F. Moeckler Ferryman.

⁴⁷ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Kort eftir Benedikt Gröndal, 140.

4. Samantekt

Á þessum reit eru skráðir 15 minjastaðir. Flestir eru þeir frá gamla bændasamfélaginu. Elsta þekktu mannvirki sem var á þessum reit er austur-túngarður Skálholtsskots (5-590) en Skálholtsskot var ein að hjáleigum Reykjavíkur. Um 1830 eða fyrr byggjast kotin Berg (5-254) og Bær (5-256), utan við túngarð Skálholtsskots. Þá eru tún og matjurtagarðar þessara bæja grjóthreinsaðir og túngarður reistur austur og afmarkar hann vestari hluta traðarinnar sem síðar verður Grundarstígur (5-610). Inn í túnnum Bergs og Bæjar eru byggðir hjallar (5-583-585). Síðan er Þingholtsstrætið framlengt í suður inn á tún Skálholtsskots. Farsóttarhúsið er reist árið 1884 og líkhúsið árið 1885, austan við það. Þá verður til Spítalastígur sem er hluti af bæjarhlaði Bergs. Þingholtsstræti 27 er síðan byggt 1897. Inn í lóðum þessara húsa eru byggðar nokkrar geymslur (5-586-588). Á fyrri hluta 19. aldar eru síðan flest húsinn við Grundarstíg byggð, sjá húsakönnun fyrir þennan reit.⁴⁸

Númer	Sérheiti Staður	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfð
5-254	Berg Suður Berg Zakaríasbær Grundarstígur 2	Torfbær	Heimild	1833-1879	357164	407974	12	7,6	Ómetið	Já
5-256	Bær Halldórsbær Syðstibær Grundarstígur 10	Torfbær	Heimild	1830-1914 1836 1889	357147	407924	10	4	Ómetið	Að hluta
5-257	Líkhús Þingholtsstræti 25	Bindingsverk.	Gólfplata	1885-1985	357153	407977	6,28	5	Gott	Nei
5-581	Hjallur Grundarstígur 6	Hjallur	Heimild	1856-1887	357157	407947	6	3	Ómetið	Já
5-582	Garðbær Skálholtsstígur	Torfbær	Heimild	1876 1906	357142	407908	4	4	Ómetið	Að hluta
5-583	Grundarstígur 4	Hjallur	Heimild	1887 1906	357156	407951	5	4	Ómetið	Já
5-584	Grundarstígur 6	Hjallur	Heimild	1887-1906	357148	407942	4	3	Ómetið	Já
5-585	Grundarstígur 8	Hjallur	Heimild	1887 1906	357138	407936	5	4	Ómetið	Að hluta
5-586	Þingholtsstræti 27	Geymsla	Heimild	1902-1927	357136	407949	5	4	Ómetið	Að hluta
5-587	Þingholtsstræti 25	Geymsla	Heimild	1893-1920	357130	407964	5	4	Ómetið	Að hluta
5-588	Þingholtsstræti 27	Íbúðarhús	Heimild	1897-1978	357130	407964	5	4	Ómetið	Já
5-589	Þingholtsstræti 27	Geymsla Salerni Hænsnahús	Heimild	1903	357127	407956	5	3,7	Ómetið	Að hluta
5-590	Þingholtsstræti 25-27. Grundarstígur 8-10.	Túngarður	Heimild	1700	357127	407956	78	1	Ómetið	Að hluta
5-591	Berg Zakaríasbær	Steinbær	Heimild	1880-1928	357173	407971	78	1	Ómetið	Að hluta
5-610	Grundarstígur 2-10	Túngarður	Heimild	1830	357159	407938	64	1	Ómetið	Að hluta

Ekki er vitað nákvæmlega hvort hluta af þessum skráðu mannvirkjum er enn að finna í jörðu, þar sem engin rannsókn hefur farið fram á svæðinu. En á þeim lóðum sem ekki er búið að byggja á, t.d. á lóðinni Þingholtsstræti 25, er nokkuð líklegt að enn sé að finna á minjar frá elsta túngarði Skálholtsskots (5-590) og geymsluskúrunum (5-586, 587 og 589). Einu sjáanlegu fornleifarnar á reitnum eru leifar líkhússins austan við Farsóttarhúsið, en þar má sjá gólf líkhússins sem er

⁴⁸ Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun, Grundarstígur – Skálholtsstígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur*.

vitnisburður um sögu lækninga og heilbrigðismála á Íslandi. Aðrir minjastaðir gætu komið við sögu ef farið verður í að endurnýja Spítalastíg og Grundarstíg. Búast má við að minjar steinbæjarins Bergs eða Zakaríasbæjar og hugsanlega hluti af torbænum Bæ kæmu í ljós auk túngarðs sem þar var á milli. Í Skálholtsstíg á móts við Grundarstíg 10 hvíla svo líklega minjar Garðbæjar.

Minjastofnun Íslands setur kröfur um hvernig meðhöndla eigi fornleifar á þessu reit og í götustæðum ef til framkvæmda kemur.

Heimildaskrá

Óprentaðar heimildir:

Borgarskjalasafn (BsR):
Aðf. 751–757. Brunatrygging húsa 1896–1943.
Skjöl byggingarfulltrúa (B).
Borgarsögusafn:
Húsaskrá Reykjavíkur.

Prentaðar heimildir:

Benedikt Gröndal: Kort af Reykjavík 1887. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. 4. bindi (Lykilbók). Reykjavík 1989.

Guðjón Friðriksson: „Á slóðum Grundarbæjanna í Reykjavík“. *Lesbók Morgunblaðsins*, 6.10.1990.

Guðjón Friðriksson: „Á göngu með Guðjóni um Þingholtsstræti“. *Helgarpósturinn*, 18.02.1988.

Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur – Skálholtsstígur – Þingholtsstræti – Spítalastígur*. Skýrsla 153, Minjasafn Reykjavíkur, 2011.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. III. bindi. Gullbringu- og Kjósarsýsla. Bogi Th. Melsteð bjó til prentunar. Kaupmannahöfn 1923–1924.

Jón Helgason: *Reykjavík 1786–1936*. Þættir og myndir úr sögu bæjarins. Reykjavík 1937.

Jón Helgason: *Þegar Reykjavík var 14 vetra*. Brot úr sögu Reykjavíkur. Reykjavík 1916.

Klemens Jónson: *Saga Reykjavíkur*. Reykjavík 1929.

Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Páll Línal: *Reykjavík Sögustaður við Sund*. 3.bindi. Reykjavík 1991.

Skipulagslög 2010 – nr. 123 – 22.september. Tóku gildi 1. janúar 2011.

Skráningarstaðlar fornleifa. Minjastofnun Íslands 2013.

Vefsíður:

Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>

Guðjón Friðriksson: *Þingholtin*. Vefur Hannesarholts. Vefslóð: <http://www.hannesarholt.is> → Sögulegur fróðleikur → Þingholtin - Grein eftir Guðjón Friðriksson. Sótt 13.03.2016.

Manntalsvefur Þjóðskjalasafns. Vefslóð: <http://manntal.is>

Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa. Sótt 10. mars 2016;

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 133 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Kringlan, Listabraut, Kringlumýrarbraut, Miklabraut*. Rvk. 2006.
- 134 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Lindargata 50 – 62*. Rvk. 2007.
- 135 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Seljavegur, Ánanaust, Holtsgata, Vesturgata*. Rvk. 2007.
- 136 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegjar frá gatnamótum við Vesturlandsveg austur fyrir Rauðavatu*. Rvk. 2007.
- 137 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Skólavörðustígur, Kárestígur, Frakkastígur*. Rvk. 2007.
- 138 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Baldursgata, Þórsgata, Njarðargata, Freyjugata*. Rvk. 2008.
- 139 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdasvæðinu*. Rvk. 2008.
- 140 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grimsstaðaholtið og nágrenni*. Rvk. 2008.
- 141 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna gerðar Hallsvegjar-Úlfarsfellsvegjar*. Rvk. 2008.
- 142 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Túngata, Hofsvallagata, Hávallagata, Bræðraborgarstígur*. Rvk. 2008.
- 143 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Urðarstígur, Njarðargata, Bergstaðastræti, Baldursgata*. Rvk. 2008.
- 144 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Skólavörðustígur, Njarðargata, Þórsgata, Baldursgata, Lokastígur, Týsgata*. Rvk. 2009.
- 145 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Þormóðsstaða*. Rvk. 2009.
- 146 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Örfirisey og Grandinn*. Rvk. 2009.
- 147 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Örfirisey og Grandinn*. Rvk. 2009.
- 148 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Samtún, Nóatún, Miðtún, Hátún, Höfðatún*. Rvk. 2009.
- 149 Guðfinna Ósk Erlingsdóttir og Bragi Bergsson: *Húsakönnun. Hagamelur, Hofsvallagata, Hringbraut, Furumelur*. Rvk. 2009.
- 150 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Laugarnesvegur, Sundlaugavegur, Laugalækur, Hrístateigur, Otrateigur*. Rvk. 2009.
- 151 Helga Maureen Gylfadóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir, Pétur H. Ármannsson: *Húsakönnun. Vogahverfi*. Rvk. 2010.
- 152 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegjar frá gatnamótum við Vesturlandsveg austur að Hólmsá*. Rvk. 2010.
- 153 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. Rvk. 2010.
- 154 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Vesturvallagata, Sólvallagata, Framnesvegur, Holtsgata*. Rvk. 2010.
- 155 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Landspítalalóðar*. Rvk. 2011.
- 156 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur, Skálholtsstígur, Þingholtsstræti, Spítalastígur*. Rvk. 2011.
- 157 Guðný Gerður Gunnarsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ingólfstorg og nágrenni. Skrá yfir fornleifar og hús í vesturhluta Kvosar*. Rvk. 2011.
- 158 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Péttylismyndun í Reykjavík á 18. öld. Samanburður ritheimilda og fornleifa*. Rvk. 2011.
- 159 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rannsókn á seljum í Reykjavík*. Rvk. 2011.
- 160 Anna Lís Guðmundsdóttir og Sverrir Snævar Jónsson: *Fornleifaskráning og jarðsjármælingar í miðbæ Reykjavíkur*. Rvk. 2012.
- 161 Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmýri, Seljamýri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2013.
- 162 Anna Lís Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Sigurlaugur Ingólfsson og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 4 – Laugardalur*. Rvk. 2013.
- 163 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2013.
- 164 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Rvk. 2014.
- 165 Bragi Bergsson: *Almenningsgarðar í Reykjavík*. Rvk. 2014.
- 166 Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 167 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 168 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Rvk. 2014.
- 169 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Stórasels*. Rvk. 2014.
- 170 Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 171 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna María Bogadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir: *Vogabyggð. Svæði 1-3. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 172 Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir: *Framkvæmdareftirlit vegna viðhalds á Árbæ 2015*. Rvk. 2015.
- 173 Anna Lís Guðmundsdóttir, Anna María Bogadóttir: *Kirkjusandur. Borgartún 41 og Kirkjusandur 2. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2016.
- 174 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Kirkjugarður í landi Lambhaga við Úlfarsfell. Fornleifaskráning*. Rvk. 2016.
- 175 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Kennaraháskólareitur. Stakkahlíð, Háteigsvegur, Bólstaðarhlíð*. Rvk. 2016.
- 176 Drífa Kristín Þrastardóttir: *Húsakönnun. Keilugrandi, Boðagrandi, Fjörugrandi*. Rvk. 2016.